

GRETHE JUTTE GRAM

Jeg blev født i Shanghai i 1925. Min far var ansat ved det kinesiske toldvæsen som kaptajn på et skib. Vi var fire søskende. Først kom min ældste søster Lily, så kom der en bror, Jimmy, så kom der en søster, der hed Grethe. Da hun døde var min bror ikke mere end fire år. Mine forældre forklarede ham, at hun var kommet op i himmelen. "Jeg tager en stige," sagde han. "Og så henter jeg hende." Så da de fik mig, kunne jeg jo ikke hedde andet end Grethe.

Interviewet og redigeret af Liv Høybye

Tekst og billeder er under ophavsret og må ikke gengives uden tilladelse.

MIN SØSTER LILY

Da Tyskland lå nærmest Danmark, blev vi meldt til den tyske skole i Shanghai, som hed Kaiser Vilhelm Schule. I skolen fik alle børn at vide, at vi skulle møde et kvarter tidligere om morgenen. Så skulle vi stille op i foyeren og sige Heil Hitler. Det gjorde vi så. Vi var skolebørn, så vi lystrede på alt, hvad der blev sagt. Da min far kom hjem fra en lang sejltur og spurgte, hvordan det gik i den nye skole,

fortalte vi, at vi skulle sige Heil Hitler. "Nå," sagde han. Så kaldte han på min mor: "Mammy – kan du gå ind og ringe til skolen og sige, at børnene ikke kommer i skole i morgen. De kommer aldrig mere." Han havde telegrafist ombord på skibet, så han vidste, hvad der skete ude i verden.

Min far døde i Kina og derefter kom vi til Danmark. Det var i 1937.

FRØSLEVLEJREN

Den dag tyskerne kom, tog vi ikke i skole. Vi gik og samlede de her papirer op, som tyskerne smed ned. Flyveblade. Vi havde ikke noget med nogle af de der tyskere at gøre. Dem holdt man på afstand. Min bror var i modstandsbevægelsen. Og min kæreste dengang også. Jeg var 16 år.

Min søster, Lily, var i København på det tidspunkt. Hun var sygeplejeelev på Kommunehospitalet under krigen. En dag kom der en sygeplejerske hen til Lily og sagde; "Lily, der er to herrer, der gerne vil tale med dig oppe på dit værelse." "Jamen, jeg kan ikke komme nu," svarede Lily. "Jeg er i tjeneste og har uniform på, så jeg kan ikke bare gå." Men det skulle hun og det var meget alvorligt. Der sad to Gestapo-mænd på hendes stue og sagde, at hun skulle ind til forhør. Så hun måtte trække i civilt tøj, imens de blev siddende dér. Og hun var en meget genert type. Hun kom til Vestre Fængsel og i forhør. Min mor var meget ked af, at høre at hendes datter pludselig blev hentet af Gestapo. Hun sendte min bror afsted til København, for at tale med de tyske overordnede om, at Lily skulle hjem. Det hjalp ikke. Så hun kom videre til Frøslevlejren og var der, til krigen holdte op.

Lilly Gram Jensen vender hjem fra Frøslevlejren 6. maj 1945.
Privat foto. Billedet er under ophavsret og må ikke gengives.

Lily havde været med i noget der hed Holger Danske. Det var fordi hun havde en kæreste, der var med i gruppen, og han havde sagt, at hun skulle hjælpe dem på den måde, at hun skulle lade sabotørerne overnatte i hendes lejlighed. Lily kom til Frederikshavn efter befrielsen. Hun ankom den 7. maj på sin 25 års fødselsdag. Det var postmesteren fra Frederikshavn, der kørte hende til Skagen i bil. Så var hun fri. Hun var en lidt tilbageholdende type og syntes ikke der skulle gøres noget stads ud af det. Hun mente, at hun bare havde gjort sin pligt. Efter krigens afslutning rejste Lily med sin veninde til USA for at få det hele på afstand.

Efterskrift til Grethe Jutte Grams fortælling

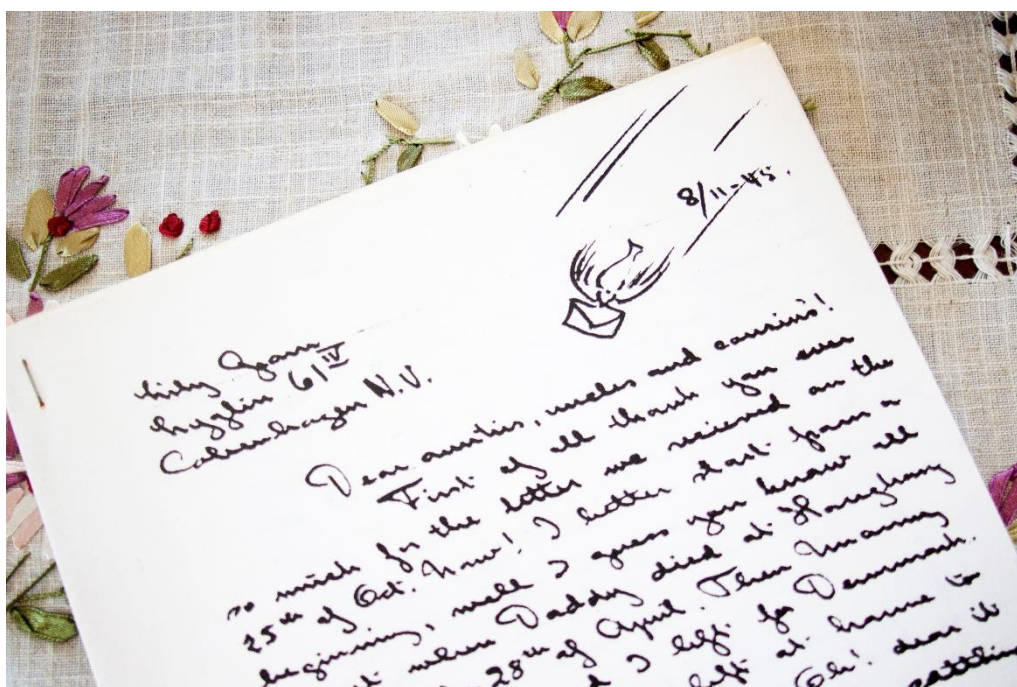
I forbindelse med dette projekt er et brev fra Grethes søster, Lily Jensen, blevet fundet frem fra familiens gemmer:

Nedenstående brev er skrevet af min moster, Lily, efter krigen, hvor hun var med i modstandsbevægelsen, blev arresteret af tyskerne og ført til Frøslevlejren. Lily skriver brevet til sin familie (farbrødre) i USA, da hun overvejer

at emigrere til USA på baggrund af de tragiske hændelser under krigen. Brevet er håndskrevet på engelsk, så jeg har oversat det.

01.07.2018

Marianne Gram Thrane

Lily's brev, fotograf Liv Høybye 2018.

Billedet er under ophavsret og må ikke gengives.

Lily Gram
Lygten 61 IV
København NV

8.11.45

Kære tanter, onkler og kusiner/fætre!

Først og fremmest tak for brevet som vi modtog d. 25. okt. Nu, jeg må hellere starte med begyndelsen, Well, jeg regner med I ved alt om, hvordan Daddy døde i Hongkong i 1937 d. 28. april. Mammy, Grethe, Kiki og jeg tog til Danmark. I 1935 var Jimmy blevet i Danmark for at gå i skole.

Oh, det var en hård tid for os at slå os ned i DK, vi frøs nærmest til døde, da vi kom fra troperne op til norden.

1. april 1938 begyndte jeg at gå i skole igen for at lære det danske sprog. Det var forfærdeligt, da jeg ikke kunne sige et ord, selvom jeg havde taget min senior Cambridge i Shanghai sommeren før vi forlod – det hjalp mig ikke meget – men efter et år kunne jeg tale ret godt.

Grethe og Kiki var 11 og 9 år på det tidspunkt. De blev også sat i skole i Skagen. Jimmy var stadig på college. Han var 16 og jeg 17 ½ år.

I 1938 d. 1. oktober betalte Mammy et træningskursus i maleri og tegning for mig. Det var mit eneste ønske at gå den vej. På samme tidspunkt var krigen begyndt at røre på sig i Europa.

I april 1939 besluttede jeg at blive sygeplejerske. På det tidspunkt var jeg 18 ½ år og for ung til at blive elev på et hospital. Så jeg startede på et børnehjem, hvor jeg var i næsten 2 år og var meget glad for at være der.

I 1941 var jeg 20 ½ år – lige den rette alder til at komme i sygeplejeuddannelsen, så den 28. januar 1941 kunne jeg starte på kommunehospital i København – og jeg kan sige med sikkerhed, at det har været den bedste tid i mit liv. Som sygeplejerske er patienter altid taknemmelige overfor dig – selvom det bare udtrykkes i et smil.

I 1944 d. 28. marts tog jeg min eksamen. Åh, det var dejligt nu at være færdig som sygeplejeelev – at blive en uddannet sygeplejerske i en alder af 24 år.

Jeg spekulerer på, om I ved, hvordan vi har haft det i Danmark under krigen? Det har været grimt at have tyskerne til at stå i spidsen (charge) for alting. My oh My! Den danske regering havde ingenting at sige.

Det kan lyde underligt i andres ører hvorfor vi ikke kæmpede. Men I kan tro vi gjorde, selvom det ikke var på overfladen men med en "undergrunds organisation".

Tyskerne blev overraskede. F.eks. om natten når alt lys var ude og ingen var på gader eller veje undtagen de tyske vagter – så var der "sabotage" i forskellige dele af Danmark.

Broer, tog bygninger og skibe ja, alt hvad Wernemachten havde overtaget blev bombet af vores undergrunds medlemmer, så tyskerne ikke kunne finde ud af

hvordan og hvem der gjorde det.

Oh, det var "thrilling". Jeg sagde til mig selv, Lily du må også vise, at du er en dansker, så jeg hjalp mine kammerater med at pleje og forbinde dem, når de var sårede.

Jeg blev registreret i en gruppe kaldet Holger Danske. Vi var 12 medlemmer i en gruppe 11 mænd og én pige.

I kan regne med, det var et hårdt job, da jeg var på arbejde i dagtimerne indtil kl. 18. Sov indtil kl. 21 og var så på arbejde resten af natten.

Jeg tror, det bliver for omfattende at fortælle om alt, hvad vi lavede, så jeg vil blot nævne et par ting. Mange gange blev jeg stoppet på gaden for at skulle vise mit visa. I forstår, alle danskere var sikret udgang med et visa indtil kl. 8 om aftenen.

Efter den tid var der ingen, der måtte gå ud på gaderne. Jeg sagde blot til tyskerne, at jeg var på vej til nattevagt på det og det hospital. Du godeste, de troede på mig – dog ikke altid – somme tider fulgte de mig til et hospital, hvor jeg intet havde at gøre.

Jeg gik bare ind og ud ad bagdøren. Der mødte jeg andre vagter, de lod mig passere uden ophold. Alt dette gik for sig i 3 måneder fra begyndelsen af november 1944.

Jeg vil senere i brevet fortælle, hvad der da skete.

Kammeraterne gav mig en anden opgave, de kunne se, at det ikke kunne blive ved med at gå, når vagterne kunne se mig gå ind og ud af hospitalet hver nat på det og det tidspunkt.

Man kunne aldrig vide, om der var spioner imellem dem.

Så i stedet skulle jeg opbevare ammunition. Jeg havde 3 store skuffer og en kuffert fuld. Ikke meget men nok til at få tyskerne til XXXX deres øjne. Men Værnemagten tvang den danske speaker på radioen med en pistol mellem skulderbladene til at sige, at hvis nogen dansker havde våben derhjemme, hvad enten det var jagtrifler, pistoler eller andet skulle de overdrages til tyskerne indenfor de næste 3 dage. Vi tænkte alle det var en joke, men nej det var helt alvorligt ment. Speakeren sluttede med at sige, at hvis noget blev fundet, vil man blive dømt til døden.

Du godeste. Jeg må indrømme, at jeg blev meget nervøs og ikke vidste, hvad jeg skulle gøre.

Vi besluttede, at lade dem være indtil der kom en chance for at skaffe dem bort – for på det tidspunkt var tyskerne meget udspørgende og undersøgende af tasker og mapper, når vi passerede på gaden.

Den 24. Februar 1945 hørte vi, at en af vores bedste mænd var blevet taget og det samme skete for 9 andre indenfor 24 timer. Årsagen fortæller jeg senere, som jeg nævnte, var vi 12 i gruppen, så jeg og en anden i gruppen var sikre – troede vi.

Måden de blev taget på var en mørk aften, hvor 5 af dem var på en aktion. De tog til en lejlighed for at arrestere en Hipo-mand. Hipo står for "hjælpe-politi" på tysk. Hipoerne var danskere som hjalp tyskerne. Hipo-manden var ikke hjemme og efter at have ventet der i 4 timer, gik de. Og det var helt sikkert hustruen, der havde studeret dem. Og da hun næste dag så dem på "Rådhuspladsen" tilkaldte hun Gestapo, som arresterede dem

26. februar kom de og arresterede mig på Kommunehospitalet, bragte mig til politistationen, hvor jeg blev smidt i en celle.

Selv om jeg var rolig, ved I man begynder at tænke tanker, der foruroliger en. Mammy sad i Skagen og vidste ingenting overhovedet. Jimmy hørte det på radioen og det var et chok for familien.

Jeg var på stationen i 6 dage og blev først der sat for retten. Forhøret varede i 3 timer, skræmt over at se mine kammerater så torturerede. Herefter blev jeg flyttet sammen med 10 af dem til noget der lignede "Sing-sing". Der var jeg i 14 dage. Efter det blev jeg sendt sammen med 250 mænd og 11 kvinder til en koncentrationslejr nær den dansk-tyske grænse – en lejr kaldet Frøslevlejren. Ingen af mine venner var med mig. Hvad var der sket med dem? Jeg fik snart svaret – læste det i den censurerede avis, som vi fik hver 6. Dag. Jeg kunne næppe tro det, det var sandt, 9 af mine drenge var blevet henrettet (XXX) og jeg selv var dømt på livstid.

Jeg vil aldrig kunne forklare, hvad jeg følte på dagen for henrettelsen d. 17. Marts 1945.

Ja, mange har givet deres blod for Danmarks skyld, hvilket vi kan være stolte af.

I koncentrationslejren var livet ikke så slemt. Vi havde mere plads og maden var bedre. Som uddannet sygeplejerske var de glade for mig og to ældre sygeplejersker. Vi var 6000 mænd og 180 kvinder, så der var nok at tage sig af. Jeg bliver aldrig færdig med brevet, hvis jeg skal fortælle, hvad jeg lavede.

Nu kære familie – hold godt fast på stolen – som jeg før fortalte jer, da jeg blev færdig som sygeplejerske havde jeg tænkt mig at tage tilbage til Kina, så snart krigen var ovre.

XXXXX jeg ville tage chancen og tage over Staten og derfra lande i Shanghai, når de var færdige med at kæmpe der ude. Nu ved jeg, at der efter en krig er et "mess", så jeg vil sikkert blive skuffet over at se Shanghai, som det nu ser ud. Jeg ved det lyder underligt for jer, men Danmark er for lille for mig. Jeg føler mig klemt her, så jeg skrev til miss Lucile Petry, Public Health service, New York – idet jeg håbede på at kunne få job på et af hospitalerne der. Hun svarede mig, at jeg var velkommen og hun håbede at se mig snart.

Men jeg har stort besvær med at få mit visa og pas fra det amerikanske konsulat. Ja, en regulær kamp, de vil ikke give mig det nu måske om en måned eller et år. Jeg har nu skrevet til miss Petry i håb om, at hun kan ordne det for mig.

Så tanter, onkler og fætre/kusiner bliv ikke forskrækket, hvis I ser mig "over there" i sommeren 1946. Oh.. Jeg glæder mig så meget til at se jer alle. Og jeg tænker, vi har en masse at tale om fra de år, der er gået. Ja, jeg var jo kun en lille pige, da onkel var på besøg i Shanghai i 1923-24.

Oh, vi havde tårer i øjnene, da Mammy læste jeres brev op. Vi kan næsten ikke forstå, at vi har "voksne" fætre/kusiner i Staterne.

I fortæller at Howard er i hæren, sig ikke at han er i Europa. Hvis han er, ved jeg at soldaterne får 4 – 5 dages fri, som de bruger i Danmark. Hvis det sker, så bed ham om at finde mig eller ringe til mig. Mit nummer er Taga 7319y. Jeg tænker, I er klar over efter at have læst brevet, at jeg bor i København. Hvor jeg har været i 7 ½ år under min uddannelse. Mine ferier har jeg tilbragt i Shanghai.

Ja, det er lang tid siden, jeg har skrevet på engelsk så undskyld for stavefejl nu og da. Jeg håber det bliver bedre næste gang.

Glæder mig til at høre fra jer alle. Mammy sender også en hilsen til hele familien.

Kærlige hilsner fra jeres niece og ældste kusine.

Lily

Erindringer er en del af projektet "Krigens Sidste Stemmer – fortællinger fra aarhusianske plejehjem." Projektet er blevet til gennem et samarbejde mellem Sundhed og Omsorg i Aarhus Kommune, Stadsarkivet, frivillige fra Besættelsesmuseet i Aarhus 1940-1945/Den Gamle By samt fotojournaliststuderende fra Danmarks Medie- og Journalisthøjskole.

Du kan også læse erindringer i magasinet under følgende link:

<http://reader.livedition.dk/aarhuskommune/880/>